Mirjam Kuitenbrouwer

ONE-WAY MIRROR

Ook aandacht verdwijnt; ook de manier van kijken verdwijnt die samenhang in de werkelijkheid brengt; je loopt voortdurend weg uit je eigen kijken.

Eva Gerlach, *De invulbare ruimte*, De Arbeiderspers, 2000, p. 25

Schrijven betekent: jezelf lezen. Wat zelden een onverdeeld genoegen is: je schrikt overal waar je gaat en staat, je houdt jezelf voor een vrolijke Frans en als je toevallig in een vensterruit ziet, ontdek je dat je een zuurpruim bent.

Max Frisch, *Dagboek 1946-1949*, Meulenhoff, 1986, p. 22

Een vreemde eend is het, een boek dat zomaar opeens is voltooid, op maat gesneden, in een band gevat, genummerd, geprijsd. Gezinsuitbreiding, dat wel, maar het krijst niet, je hoeft er geen pap in te gieten, je hoeft er niet tegen te kraaien, want van nu af spreekt het voor zich. Maandenlang van intiem samenzijn en je hebt elkaar plotseling niets meer te zeggen! Het rommelt hoogstens wat na als een verre donder. Niemand heeft inzage gehad en bij jezelf begint al het grote vergeten. Je begint weer de buitenstaander te worden die denkt: Hè, was ik dat? Hoe is het mogelijk en hoe lang is het alweer geleden?

Henk Romijn Meijer, 'Het boek en ik', *Literair Moment*, Meulenhoff, 1986, p. 18

Dit is wat er in ons hoofd gebeurt, als we om ons heen kijken of nadenken over iets, totdat er iets in elkaar past – ongeveer zoals de onderdelen van een kristal in elkaar passen. Intussen is het niet zo dat in ons hoofd, hoe helder het ook is, dingen als kristallen bestaan. Veel eerder lijkt het op bijvoorbeeld overgekookte melk, een harde bruine korst. Ook die korst is iets dat in elkaar past. Anders was hij niet ontstaan.
Mooi is iets dat in elkaar past en dat niet nuttig is.
Mooi is dus de rand van wat goed is.

Gerrit Krol, *De schrijver, zijn schaamte en zijn spiegels*, Querido, 1981, p. 108

Wie zichzelf zeer aandachtig gadeslaat, zal merken dat hij bijna nooit tweemaal in dezelfde gemoedstoestand is. Ik geef mijn innerlijk nu eens dit en dan weer dat gezicht, al naar de kant waarnaar ik het wend. Als ik op tegenstrijdige manieren over mezelf spreek, komt dat omdat ik mijzelf op tegenstrijdige manieren bezie. Alle tegenspraken zijn op een bepaalde manier of vanuit een bepaalde ooghoek bij mij terug te vinden. Ik ben schuchter en ook onbeschaamd, kuis en wellustig, praatgraag en zwijgzaam, niet bang om mijn handen vuil te maken en daarnaast ook teer en verfijnd, slim en stompzinnig, knorrig en vriendelijk, leugenachtig en oprecht, geleerd en onwetend, gierig en ook vrijgevig en verkwistend.

Michel de Montaigne, *Essays* (1588), Boom, 1993, p. 393

(…) je kennis (…) worstelt met je perceptie, en in zekere zin is dat nu juist intelligentie: het *opnieuw samenstellen*, de poging om het geheugen en de gewaarwording zodanig te laten samenwerken, dat ze in je geest een simulacrum (…) teweegbrengen (…).

Roland Barthes, *Het werkelijkheidseffect* (1964), Historische Uitgeverij, 2004, p. 63

En toen ik me vanuit het hoge raam vooroverboog naar de straat, waarnaar ik keek zonder haar te zien, voelde ik me opeens een natte doek die men gebruikt om vuile dingen schoon te maken en in het raam legt om te drogen, maar die daarna opgerold op de vensterbank blijft liggen waarop hij langzaam vlekken maakt.

Fernando Pessoa, *Het boek der rusteloosheid* (1935), De Arbeiderspers, 1990

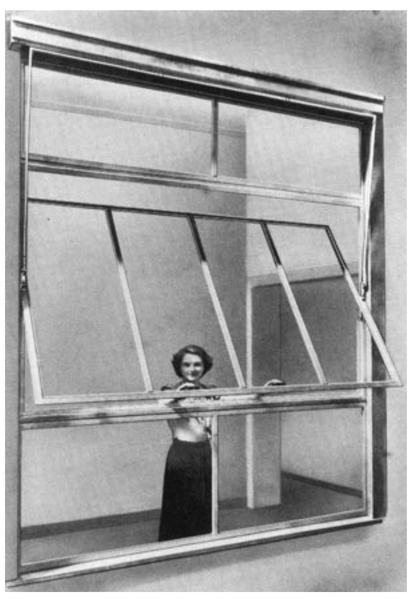

Ik ga d'r vanuit, maar dat is plastisch verbeeld, dat alles wat geschreven wordt in het wereldvoorstellingsvermogen zó gestuurd wordt naar daar (–), en je krijgt het als een kwak terug in uw gezicht. Dat is dus de zinloosheid van dit alles, dat zit daar ook bij mij onder andere in.

Thierry De Cordier (documentaire), BKT 20.02.96

Zijn gebouwen ontleenen hun waarde aan de sterke doordringing van buiten en binnen, aan de ruimtelijke betrekking tusschen openheid en geslotenheid – niet op de oude wijze als tegenstelling tot elkaar, maar als hoogere synthese. Zoodoende vernietigt hij in een prachtig elan alle façadearchitectuur.

Ir. J.B. van Loghem over Le Corbusier, *Bouwen huisen bitsir building* (1932), SUN 154, 1980, p. 27

Verbindingen bestaan niet. De dingen staan los van elkaar. Elk ding zelf valt uiteen in losse momenten van bestaan, de eenheid bestaat alleen door de gebrekkigheid van ons oog dat de veranderingen van sneller dan 1/10 seconde niet kan waarnemen. (…) Vaalegeer en Goethe waren tegen brillen, microscopen, die immers alleen de versplintering duidelijk maken. Steeds kleiner deeltjes kan men ontdekken als men zich daartoe zet.

D. Hillenius, *Tegen het vegetarisme*, Van Oorschot, 1961, p. 67/68

Ik heb een theorie. Ik geloof dat dat schrijven is: die parallel tussen datgene wat je in de spiegel ziet en wat je in 't echt ziet. Als je begint te schrijven is er al een beeld in de spiegel. Je wordt al meegesleept door het schrijven. Maar het moet nog uit je komen.

Marguerite Duras (documentaire), Daniel Wiles, 1985

Overdag domineert de bewoner het uitzicht met zijn blik. Maar als het donker wordt keert de transparantie van het huis zich tegen hem. Hij ziet zich weerspiegeld in het glas, zonder dat dit spiegelbeeld hem vertrouwd wordt. Het valt samen met de blik van een ander, die hem vanuit het duister lijkt te observeren.

Ton Verstegen, *Plaats*, Hooghuis, 1993, p. 59

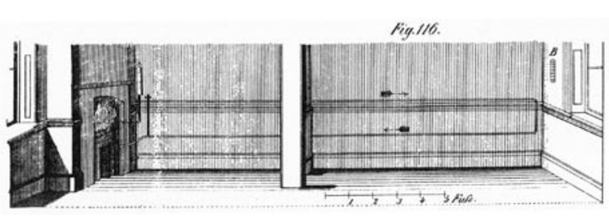

Ik had mijn leven lang uitgezien op een geweldige leegte. Het verrassende was echter: toen ik, moe van al die leegte, besloot om te zien, bleek ik om te zien naar een verleden dat rijker was dan de toekomst vroeger ooit was geweest.

P.F. Thomèse, *Hutkoffers en luciferdoosjes*, Dietsche Warande & Belfort, nr.1, 1995, p. 156

De waarnemer besmet wat hij waarneemt met zijn eigen veranderlijkheid.

Samuel Beckett, *Proust* (1931), *Disjecta, beschouwelijk werk*, Historische Uitgeverij, 1999, p. 12

Twijfel is *niet degene willen zijn die men is*. Als men een andere woning betrekken wil, dan verhuist men. Het probleem is, dat men niet zo makkelijk 'zichzelf' verhuist, zichzelf verlaat. Misschien is het zo, dat men slechts af en toe, zo tussendoor, zichzelf bezoekt.

Irene Veenstra, 'Wenn das Herz singt lachen die Blätter', Städtische Galerie Nordhorn, 1991

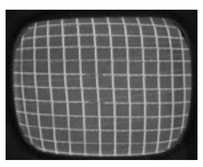

Het is een beetje tragisch: ieder mens heeft een universum in zijn hoofd, dat maar deels overdraagbaar is. Tegelijk is dat universum een bron van groot geluk. Als je al die mensen ziet lopen, in Parijs, elk met een heelal in hun hoofd, dan is dat fantastisch. Het is alleen jammer dat het grootste deel daarvan onkenbaar blijft. Zolang je wat vitaliteit kunt stellen tegenover het vele dat zit in die talloze mensen, word je er niet door verpletterd.

Anneke Brassinga in een interview door Aleid Truijens, 'Kunst is geen liefde, maar vuiligheid', *de Volkskrant* 18.11.05

(…) dat wij ons oriënteren op een doel, dat zich weliswaar, als wij het naderen, opnieuw van ons verwijdert.

Ingeborg Bachmann, *Frankfurter colleges* (1978), Amber, 1991, p. 106

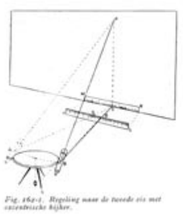

De ervaring van het zijn is de ervaring van het door jezelf opgemerkt te worden.

Samuel Beckett, *Waiting for Beckett* (documentaire), John Reilly, 1993

Der heutige Künstler ist mehr als verfeinerte Kamera, er ist komplizierter, reicher und raumlicher. (…) Sämtliche Wege treffen sich im Auge und führen, von ihrem Treffpunkt aus in Form umgesetzt, zur Synthese von äußerem Sehen und innerem Schauen. Von diesem Treffpunkt aus formen sich manuelle Gebilde, die vom optischen Bild eines Gegenstandes total abweichen und doch, vom Totalitätsstandpunkte aus, ihm nicht widersprechen.

Paul Klee, *Schriften* (1923), Du Mont, 1976, p. 124-126

Het vreemde is (…) dat je *altijd* het gevoel hebt aan het begin van iets te staan, aan de grens te staan van iets anders. Je hele leven probeer je over die grens te komen.

P.F. Thomèse, *Hutkoffers en luciferdoosjes*, Dietsche Warande & Belfort, nr.1, 1995, p. 155

Het ongeluk van de mensen is nu juist dat ze hun weg, hun eigen weg niet willen gaan, ze willen altijd een andere weg gaan. Ze streven naar iets anders dan wat ze zelf zijn.

Thomas Bernhard, *Muizen, ratten en dagloners* (1988), De Prom, 1990, p. 63

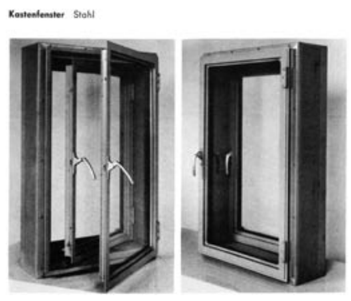

I am always interested in what we miss when we try to focus on what we see. For example, when you take a photo you will always feel a bit disappointed after the exposure, because it's never representing what you perceived when you took it.

Peter Doig, 'The Drifter', www.dh-artmag.de, 2004

Maar ook bij het lezen van werkelijk geladen teksten kan de nood van de lezer zo hoog zijn dat hij ze onmiddellijk toeëigent als was zijn eigen werkelijkheid erin verwoord, in plaats die van een ander.

Anneke Brassinga, *Bloeiend puin*, De Bezige Bij, 2008, p. 12

Alle onzuivere en vochtige luchten, rook, enz., vooral in besloten kamers, zijn nadeelig voor de oogen, (…) daarom is het ook dat zij, die zich den ganschen dag in beslotene vertrekken ophouden, en daarbij, uit beroepspligt of uit liefhebberij voor de studie, onophoudelijk lezen en schrijven moeten, het zich tot eene gewoonte moeten maken, om ten minste één of zelfs een half uur daags zich in de open lucht te begeven, (…) opdat het gezigt, door groene velden en uitgestrekte ruimten te overzien, van de vermoeijenis herstellen en zoo weder nieuwe krachten verzamelen kan.

J. Heijnen, *Raadgevingen voor minkundigen, tot conservatie van het gezigt*, Den Haag 1859, p. 48/49

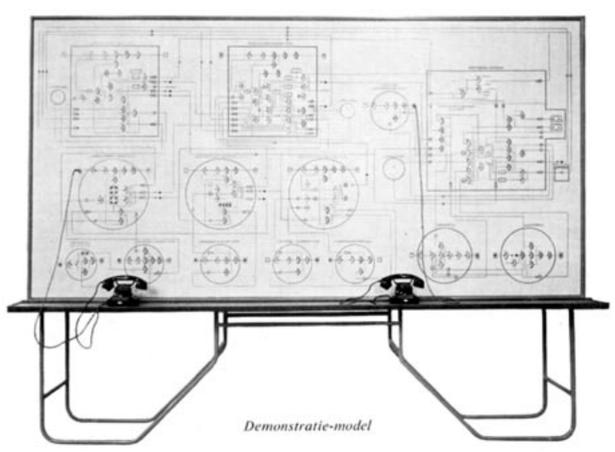

Als de ruimte een oneindigheidaspect heeft, dan zit dit niet in haar uitbreiding maar in haar reductie. Alleen al omdat de reductie van de ruimte, vreemd genoeg, altijd coherenter is.

Joseph Brodsky, *Tussen iemand en niemand* (1986), De Bezige Bij, 1987, p. 453

Iemand zou het bezwaar kunnen opperen dat hoe meer het werk neigt naar vermenigvuldiging van mogelijkheden, des te meer het zich verwijdert van het unicum dat wordt gevormd door het eigen 'zelf' van degene die schrijft (…). Integendeel, antwoord ik dan: zijn wij niet, is ieder van ons niet slechts een combinatie van ervaringen, informatie, gelezen boeken, verbeeldingen? Elk leven is een encyclopedie, een bibliotheek, een inventaris van voorwerpen, een verzameling van stijlen, waarin alles voortdurend door elkaar gehusseld en vervolgens opnieuw geordend kan worden, op elke mogelijke manier.

Italo Calvino, 'Veelvoudigheid', *Raster* 51, De Bezige Bij, 1990, p. 21

Ten eerste heb je daar de kamer die je in de spiegel kan zien – die is precies zoals onze zitkamer, behalve dat alle dingen andersom zijn. Als ik op de stoel sta, kan ik alles zien – alles, behalve het stuk achter de haard. O, wat zou ik dat graag willen zien! Ik zou zo graag willen weten of ze ook een vuur maken in de winter: zeker weet je het nooit, behalve als ons vuur rookt, dan zie je in die andere kamer ook rook, maar dat kan ook wel net alsof zijn, alsof ze een vuur hadden. Nou, en de boeken zijn net zoals de onze: maar toen ik een keer een boek ervoor gehouden heb, zag ik dat de woorden helemaal fout liepen.

Lewis Carroll, *Alice in Wonderland* (1871), Zuid-Nederlandse Uitgeverij Antwerpen, 1966, p. 97

Lange tijd kon men het inwendige effect niet begrijpen, omdat het bijna altijd vertroebeld wordt door effecten, die er het gevolg van zijn en welke het primaire effect geheel overschaduwen.

Dr. J.F.H. Custers, *Optica*, N.V. De Spieghel Amsterdam, 1936, p. 294

Elke keer als ik tegenwoordig mijn ogen opsla, tillen ze een ontzaglijke last aan gewichten omhoog (een menigte 'hersenspinsels' projecterend) die de oogleden meteen weer neerdrukken, hetzelfde gebeurt met mijn hoop: want de deur die me soms toestaat een blik te werpen in een lichtere omgeving (…) is niet een deur die, eenmaal opengegaan, openblijft, noch een die zich langzaam sluit, zodat je alsnog hoop kunt hebben er stilletjes een paar keer doorheen te kijken voor hij dichtvalt; nee, hij valt meteen weer dicht en de ontzetting daarover doet je bijna vergeten wat je gezien hebt.

Søren Kierkegaard, *Dagboeken* (1839), De Arbeiderspers, 1991, p. 63

Mijn eigen leven voltrekt zich volgens de principes van de fuga: rondom twee of drie thema's, altijd dezelfde,–verkleind, vergroot, gespiegeld, enzovoort, de variaties ervan zijn verrassingloos, want uiteindelijk alleen nog maar herhalingen van hetzelfde, imitaties van bekende patronen.

Jeroen Brouwers, *Het is niets*, De Arbeiderspers, 1993, p. 84

It is no longer a question of wall and window, whereby the window may play the predominant role, but rather the wall is the window itself, the window is the wall itself.

Arthur Korn, *Glas im Bau und als Gebrauchsgegenstand*, Gebr. Mann Verlag, 1929

Als je d'r veel over nadenkt, of als je de werkelijkheid in je gedachten op een boeiende manier kan verdraaien, heb je ook niet zoveel werkelijkheid nodig. Maar dat is ook het tragische eraan.
– Hoe gaat dat dan voor jou als schrijfster?
Nou, dat is voor het schrijven heel handig, maar voor het leven niet zo.

Esther Gerritsen, interview in RAM, VPRO 14.01.03

Tegenwoordigheid van geest: driehonderdzestig-graden-gevoel

Peter Handke, *De geschiedenis van het potlood* (1982), De Arbeiderspers, 1984, p. 142

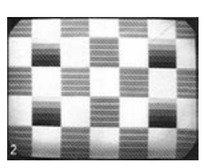

Vroeger haalde ik uit schilderijen wat met mij overeenstemde. Later, toen ik eindelijk niemand geworden was, zag ik in de schilderijen alles wat ik ook was, wat ik *ook* was

Peter Handke, *De geschiedenis van het potlood* (1982), De Arbeiderspers, 1984, p. 206

Hij voelt zichzelf door gebeurtenissen glijden, als een spookverschijning die om zijn eigen aanwezigheid heen zweeft, alsof hij ergens naast zichzelf woont–niet echt hier, maar ook niet ergens anders. Een gevoel opgesloten te zijn en tegelijkertijd door muren heen te kunnen lopen.

Paul Auster, *Het spinsel van de eenzaamheid* (1982), De Arbeiderspers, 1988, p. 92

Men is bij Duras zelden waar men is. Men kijkt van de ene ruimte in de andere, van de ene tijd in de andere. Vandaar de functie van open deuren, lichtvlekken, ramen: heldere gaten van herinnering in een donkere muur van vergetelheid. Duras herinnert zich altijd de andere ruimte, valt zelden samen met de ruimte van waaruit ze spreekt.

Stefan Hertmans, *Sneeuwdoosjes*, Meulenhoff Kritak, 1989, p. 101

Zoals gezegd: alle feiten zijn los naast elkaar staande punten en er is geen groter hartstocht in de mens dan te komen tot een verband, tot overbrugging, tot assimilatie in een groter geheel.

D. Hillenius, *Tegen het vegetarisme*, Van Oorschot, 1961, p. 72/73

≠

Een idee is een waarneming waarin veel te veel werkelijkheden over elkaar heen schuiven en in elkaar grijpen. Daarin verschilt het van de gewone waarneming, die eenvoudige, vlakke beelden oplevert (…).

Marie Kessels, *Het nietigste*, De Bezige Bij, 2002, p. 16

Als ik in mijn glaszaal ben, wil ik van de buitenwereld niets horen en zien. Koester ik verlangen naar hemel, wolken, woud en weide – dan kan ik naar buiten gaan of me begeven in een extra veranda met 'doorzichtige' glasruiten.

Paul Scheerbart, *Glasarchitectuur* (1914), Uitgeverij 010, 2005, p. 45

Iedereen kent het gevoel van zelfverdubbeling. Er is een ander personage, zo lijkt het dan, met wie wij ononderbroken samenleven, tegen wie we alles kunnen zeggen wat ons voor de geest komt. De aanwezigheid van het tweede zelf wordt het duidelijkst als je hardop 'tegen jezelf' begint te praten. 'Zo, dat is dan weer gebeurd', na het tandenpoetsen. 'Stommeling, kijk dan ook uit', als je een glas laat vallen.

K.L. Poll, 'De trouwste reisgenoot', *NRC Handelsblad* 11.07.86

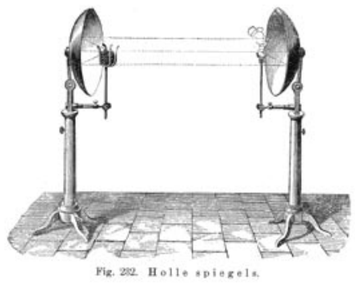

't Is het contact met zijn omgeving dat het lichaam in leven houdt en hetzelfde geldt voor de geest. De geest kijkt, hoort en proeft. Denkt natuurlijk ook na, maar je moet 's proberen hoe lang je kunt nadenken zonder dat je je ogen beweegt.

Gerrit Krol, *De schrijver, zijn schaamte en zijn spiegels*, Querido, 1981, p. 71

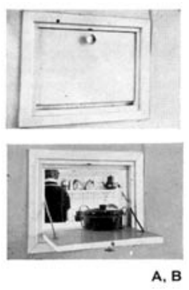

De kunst van het vertellen plus de wetenschap dat het allemaal precies zo is gebeurd, die dubbele optiek (geloofwaardig en ook nog waar) geeft de lezer de sensatie van werkelijkheid en diepte. *Alsof bij stereo leest*.

Gerrit Krol, 'De harde werkelijkheid', *Dietsche Warande & Belfort*, nr.1, 1995, p. 60

Een werk dat jaren achtereen van dag tot dag wordt voortgezet, komt je onvermijdelijk af en toe log, uitzichtloos of achterhaald voor. Je haat het, je voelt je erdoor omsingeld, het beneemt je de adem. Alles in de wereld lijkt je plotseling belangrijker dan dat werk, en in de beperking zie je jezelf als een broddelaar. Hoe kan iets nu goed zijn dat zoveel bewust buitensluit.

Elias Canetti, *Het geweten in woorden* (1975), Synopsis, 1984, p. 60

Zelfweerstreving moet uit het belijden van het Eene en het beseffen van het Vele begrepen worden. (…)
De zelfonderscheiding creëert het afzonderlijke. Derhalve: Er is geen ander zijn dan anders-zijn. Er is geen ander willen-zijn dan anders-willen-zijn. Levensdrift is Distinctiedrift. (…) Deze dubbel-drang, het naar zelfinkeer toe en van zelfinkeer af (…) is de zelfweerstreving. (…) In het drijven naar synthese drijft de mensch naar zelfopheffing.

Carry van Bruggen, *Hedendaagsch Fetischisme*, Querido, 1925, p. 9/10

For me, (…) it's a question of being honest with yourself about what you're thinking an doing. Sometimes you'll be in step with the world; sometimes not.

George Shaw in een interview door Nick Carson, 'Getting sentimental', www.ncarson.wordpress.com, 2004

't Is waar dat ik vaak denk: Dat heb je al gezegd! Waar moet ik het nou nog over hebben? En daar achteraan komt dan onvermijdelijk de gedachte: "Alles al gezegd? Wat denk je dan eigenlijk wel dat je te zeggen had?" Dat is ook remmend, hoor.

Hanny Michaelis in een interview door Arjan Peters, 'Een merel die tegen de wind in zingt', *de Volkskrant* 08.12.95

Nooit zullen twee mensen over één ding helemaal gelijk oordelen, en het is onmogelijk twee precies dezelfde meningen te vinden, niet alleen bij verschillende personen, maar ook bij dezelfde persoon op verschillende tijdstippen.

Michel de Montaigne, *Essays* (1588), Boom, 1993, p. 1261

Wie denkt leeft niet en is voortdurend één stap achter, druk doende te wennen aan wat hij beleefd heeft.

Guus Middag, 'Het is een wonder dat je nog niet bent ontploft', *NRC Handelsblad* 15.05.93

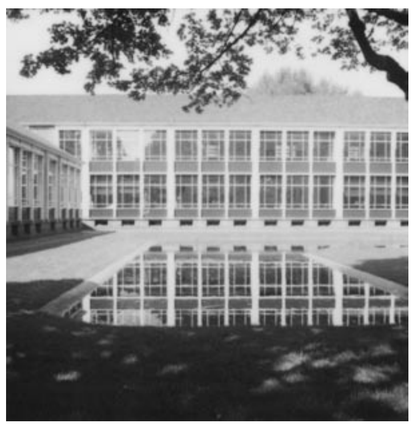

Ik heb al eens beschreven de ervaring dat je ergens in een bos een lege plek ziet en daar zou je graag willen zijn (…). Alleen: op het moment dat je er bent is die plek er niet meer, zie je ook nooit meer die plek zoals je hem zag toen hij nog leeg was.

Rutger Kopland in een interview door T. van Deel, *Bij het schrijven*, Querido, 1980, p. 29

Het droevige van de wereld van nu, en dat komt deels door de TV is dat mensen maar in een heel klein schijfje van de tijd leven. Dat nemen ze wel met zich mee, maar niets van waarde beklijft. De weerklank van eeuwen is hun vreemd. Die eeuwen zijn volledig duister voor ze. Onverlichte gangen van waaruit ze dat ene straaltje licht binnenstruikelen.

Roger Scruton in een interview door Wim Kayzer, 'Van de schoonheid en de troost' (documentaire), VPRO, 2000

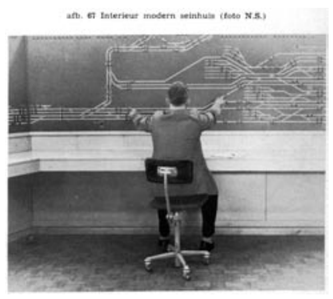

Ik liep alle kanten uit,
verloor mezelf al spoedig uit het oog,
kwam ergens aan, stond stil
en ging toevallig juist naar binnen
toen ik daar juist naar buiten kwam.
Wij knikten minzaam naar elkaar
maar wisten niet
dat wij het waren.

Toon Tellegen, *De andere ridders*, Querido, 1984, p. 14

Je moet alles zien. Welnu, de realiteit is niet volledig zonder zijn spiegelbeeld.

L'Energie de Pierre Bonnard (documentaire), Yann Kassile, 2006

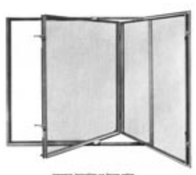

(…) dat er een buiten en een binnen is en ik in het midden, dat is misschien wat ik ben, het ding dat de wereld in tweeën verdeelt, enerzijds het buiten, anderzijds het binnen, dat zo dun kan zijn als een lemmet, ik ben noch aan de ene kant, noch aan de andere, ik ben in het midden, ik ben het tussenschot, ik heb twee oppervlakten en geen dikte (…).

Samuel Beckett, *Nazmbos* (1953), De Bezige Bij, 1970

Als het donker wordt sta ik wel eens stil, doe ik zoveel mogelijk een onschuldige voorbijganger na en hoop op het aangaan van het licht achter een van de ramen. Komt dat zo uit dan kan me een huivering van huiselijkheid overvallen, zozeer herken ik in de woonstee het huis waarnaar ik immer op weg was.

Willem Brakman, *Pop op de bank, Een autobiografie*, Querido, 1989, p. 7

En hier nog aan het vensterglas (…) beeft (…) een druppel van den regen, (…) en al de blinking en het vergezicht, van hemel en van aarde, (…) het is bevat in dit klein trilkristal.

J.H. Leopold, *Verzamelde verzen* (1915), Atheneum–Polak & Van Gennep, 2001, p. 90

Komen twee waterdruppels met elkaar in contact, dan zullen ze samenvloeien tot één grote druppel. Het omgekeerde proces, het spontaan splitsen van een grote druppel, komt niet voor.

Kurt Mendelssohn, *The quest for absolute zero: the meaning of low temperature physics*, Mc Graw Hill, 1966, p. 208. Geciteerd door Gerrit Krol in: *De schrijver, zijn schaamte en zijn spiegels*, Querido, 1981, p. 100

Je bent alleen nog maar een oog. Een ontzaglijk, starend oog dat alles ziet, zowel je slap neerliggende lichaam als jouzelf die kijkt en bekeken wordt, alsof het oog zich volledig in zijn kas had omgedraaid en je woordeloos gadesloeg, jou, jouw binnenste, jouw zwarte, lege, lugubere, geschrokken, onmachtige binnenste. Het kijkt naar je en het nagelt je vast. Je zult altijd jezelf blijven zien. Je kunt niets doen, je kunt jezelf niet ontvluchten, je kunt niet ontvluchten aan je blik, nooit zul je dat kunnen: zelfs als het je lukte om zó diep in te slapen dat geen enkele schok, geen enkele kreet, geen enkel brandijzer je nog kon wekken, dan nog was er dat oog, jouw oog, dat nooit dicht zal gaan, dat nooit in zal slapen. Je ziet jezelf, je ziet jezelf zien, je kijkt naar je kijken naar jou.

Georges Perec, *Een man die slaapt* (1967), De Arbeiderspers, 1996, p. 72

But it isn't nice not to be writing a book. It isn't nice not to have a more real world than the real world to inhabit.

A.S. Byatt, *Scribbling* (documentaire), Leanne Klein, 2002, BBC 2, 11.03.03

Vergis ik mij niet, dan laat zich aan de erker zeer goed de geest van het fin de siècle aflezen (…): het tot bewustzijn van de buitenwereld gekomen huis. Het huis dat als het ware naar buiten treedt en belangstelling begint te vertonen voor wat er op straat voorvalt. (…) Het is een uitkijkpost. (…) De erker is, met andere woorden, de boulevard-aan-huis.

Nicolaas Matsier, *Een sluimerend systeem*, De Bezige Bij, 1998, p. 64

Ich glaube, daß das aus allen Büchern herauskommt, daß alle Menschen in allen Beziehungen aneinander vorbeireden; dieses scheinbare Verständnis, das man Offenheit nennt, ist ja gar keines. Verstehen – das gibt es nicht. Offenheit ist nichts als ein komplettes Mißverständnis. Im Grunde ist jeder allein mit seinen unübersetzbaren Gedanken und Gefühlen.

Ingeborg Bachmann, *Wir müssen wahre Sätze finden, Gespräche und Interviews*, Piper, 1983, p. 120

Een zin is altijd anders van aard dan degene die hem opschrijft. Hij staat voor hem als iets vreemds, als een onverwachte stevige muur waar je niet overheen kunt springen. Je zou er misschien nog wel omheen kunnen lopen, maar nog voordat je aan de andere kant bent, staat daar, in een scherpe hoek erop, een nieuwe muur, een nieuwe zin, niet minder vreemd, niet minder stevig en hoog, en ook die verlokt je ertoe er omheen te lopen. Allengs ontstaat er een labyrint waarin degene die het heeft aangelegd nog maar amper de weg kent.

Elias Canetti, *Het geweten in woorden* (1975), Synopsis, 1984, p. 58

Elke nieuwe zin die je hoort, krijgt zijn betekenis mee door de zinnen die je eerder hebt gehoord. Elke zin die je leest gaat door het poortje van de zinnen die je dáárvoor hebt gelezen. Dat geldt ook voor een roman. Alleen, daar gaat elke zin nog door een tweede poortje: het poortje van de zinnen die nog komen. Dat is wat men 'spanning' noemt.

Gerrit Krol, *De schrijver, zijn schaamte en zijn spiegels*, Querido, 1981, p. 89

Je lokt de lezer met dingen die hij herkent, dat vind hij prettig, maar waar 't je om te doen is, is iets dat hij niet herkent. Je vertelt de lezer iets waar hij nog nooit van gehoord heeft: wereld A (lezer) wordt afgebeeld op wereld B (boek) (…), zodat A, (…) verschillen gaat van zichzelf.

Gerrit Krol, *De schrijver, zijn schaamte en zijn spiegels*, Querido, 1981, p. 102

Toen ik hiermee begon wilde ik een waarheidsgetrouwe weergave maken van wat ik dacht en voelde, en dat is niet één keer gelukt. Zo liegt de mens tegen zichzelf: u kijkt in de spiegel maar uw gezicht is omgekeerd (…).

Gustave Flaubert, *Dagboeknotities uit zijn jeugd* (1838-1841), Perdu, 1989

Men beseft nu wellicht beter wat er allemaal in dit woordje 'zien' besloten ligt. Het zien is niet een zekere modus van het denken of een aanwezig-zijn bij zichzelf: het is een middel dat mij is gegeven om van mijzelf afwezig te zijn, om van binnenuit de splijting van het Zijn bij te wonen, en om mij alleen via haar weer in mijzelf op te sluiten.

Maurice Merleau-Ponty, *Oog en geest* (1964), Ambo, 1996, p. 69/70

In zoverre is het waar dat in elke mens er twee aanwezig zijn: één die handelt en één die kritiek oefent. Zichzelf zijn is het eeuwige vleien van het kritische zelf door het handelende zelf.

Gustave Flaubert, *Dagboeknotities uit zijn jeugd* (1838-1841), Perdu, 1989

Het doorgeefluik in de praktijk. Het is met het eenvoudige doorgeefluik toch minder eenvoudig gesteld, dan zo op het eerste gezicht weleens verondersteld wordt. (…) Er zijn twee kanten aan zo'n doorgeefluik, de kamerkant en de keukenkant.

H. de Wijs, *Goed Wonen, maandblad voor wonen en woninginrichting*, No. 8, 1963, p. 8

Maar dat is juist de ziekte van de mensen: denken, een geheugen hebben, dingen met elkaar in verband brengen–een verband dat wij niet werkelijk *zien* maar dat in onze zieke hersenen bestaat.

August Willemsen, *Fernando Pessoa*, De Arbeiderspers, 1982, p. 236

Vergelijken is het contrôle-middel waarvan, onbewust of bewust, ook elke kunstenaar zich bedient en waardoor hij het (voor hem) ware zoo bepaald mogelijk tot uiting leert brengen. Hij vergelijkt elk komend werk met een voorgaand, in eigen arbeid zoowel als in die van anderen: hij vergelijkt eigen arbeid met de natuur, zowel als met andere kunst. Dit vergelijken is de beoefening van *verbouding-zien* en brengt hem tot zien en vergelijken *van het één en het ander*: van het individueele en het universeele.

Piet Mondriaan, 'Het bepaalde en het onbepaalde', *De Stijl*, december 1918, p. 17/18

Ik denk vaak: het hoogste dat ik zou willen bereiken, is het componeren van een melodie. (…) omdat ik mijn leven dan zo ongeveer zou kunnen samenvatten; en het uitgekristalliseerd zou kunnen neerzetten. Zelfs al was het maar een klein, armzalig kristal, maar toch een kristal.

Ludwig Wittgenstein, *Denkbewegingen, Dagboeken* (1930), Boom, 1999, p. 20

Er is iets moois aan wonen. Het is bijna als muziek, een weergalmende gelijktijdigheidsbeleving. Wie vaak verhuist kent de diepgaande verbazing in steeds andere ruimten opnieuw zichzelf te zijn en niet een ander te worden.

Anneke Brassinga, *Hapsbaar*, De Bezige Bij, 1998, p. 209

Toen ik hiermee begon wilde ik een waarheidsgetrouwe weergave maken van wat ik dacht en voelde, en dat is niet één keer gelukt. Zo liegt de mens tegen zichzelf: u kijkt in de spiegel maar uw gezicht is omgekeerd (…).

Gustave Flaubert, *Dagboeknotities uit zijn jeugd* (1838-1841), Perdu, 1989

De gedachte dat niemand goed kan opschrijven wat hij bedoelt, komt van Presser. En degene die leest, vat het weer anders op. En dan kun je maar hopen dat die twee misverstanden elkaar opheffen. Maar dat is niet zo. Ze quadrateren elkaar, zei Presser altijd.

Sem Dresden in een interview door Raymond van den Boogaard, 'Tja, ego', *NRC Handelsblad* 07.11.97

Ich glaube, daß das aus allen Büchern herauskommt, daß alle Menschen in allen Beziehungen aneinander vorbeireden; dieses scheinbare Verständnis, das man Offenheit nennt, ist ja gar keines. Verstehen – das gibt es nicht. Offenheit ist nichts als ein komplettes Mißverständnis. Im Grunde ist jeder allein mit seinen unübersetzbaren Gedanken und Gefühlen.

Ingeborg Bachmann, *Wir müssen wahre Sätze finden, Gespräche und Interviews*, Piper, 1983, p. 120

In *The Sacrifice* was het huis een personage. Maar als je aan andere films denkt, lijkt het wel dat zelfs als hij een echt huis aan het bouwen was, Andrei bezig was een denkbeeldig huis te laten verrijzen. Een uniek huis, waarin alle kamers met elkaar in verbinding staan en uitkomen op dezelfde gang. Door toevallig een deur te openen konden de acteurs van *The Mirror* het pad kruisen van de acteurs van *Nostalgia*.

Chris Marker, 'One day in the life of Andrei Arsenevich' (documentaire), 1999

Dit dossier is samengesteld door Mirjam Kuitenbrouwer bij de tentoonstelling One-way mirror in Museum Jan Cunen te Oss. 21 juni t/m 06 september 2009. Ontwerp: Roger Willems, Amsterdam. Druk: .....